

STANISLAV VOJTKO

Trnavská univerzita v Trnave, Inštitút rodiny Jána Pavla II. v Bratislave
vojtko.s@gmail.com

Interpretácia zjaveného Slova pomocou tradície Cirkvi – v otázke podriadenosti ženy mužovi podľa Pavlovho Listu Efezanom (Ef 5, 21–33)

Pápežská biblická komisia vydala v roku 2014 dokument: „Inšpirácia a pravdivosť Svätého písma“. Počas jeho prípravy sa o činnosť komisie zaujímal pápež Benedikt XVI. a jej členom v apríli 2012 povedal: „Akt zjavenia sa uzavrel smrťou posledného apoštola. Ale zjavené Slovo bolo naďalej hlásané a interpretované živou tradíciou Cirkvi“¹. Pápežove slová poukazujú na skutočnosť, že po apoštoloch prichádzajú kresťanskí mučeníci, po nich vyznávači viery a prví cirkevní otcovia a ďalšie generácie teológov až po posledných pozoruhodných pápežov 20. a 21. storočia. Všetky tieto osobnosti zanietené a pravdivo ohlasovali a interpretovali Božie slovo a vytvárali tak živú tradíciu Cirkvi. Inšpirovanosť a pravdivosť sú konštitutívnym prvkom Biblie.

Živá tradícia Cirkvi v každom storočí mala tento text chrániť od pomýlených interpretácií, ktoré sa objavovali v každej dejinnej epoche kresťanstva. Vďaka nej sa rozličné náročné problémy – biblické, historické, teologické, ale aj etické a sociálne problémy interpretovali hermeneuticky

¹ Benedikt XVI., *Posolstvo Pápežskej biblickej komisii*, <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20120423030>.

správne, aby im Boží ľud mohol rozumieť a živiť sa tak autentickým Božím slovom.

Vďaka Pápežskej biblickej komisii sa aj my tu dnes stretávame, aby sme sa zamysleli nad určitými výzvami inšpirovaného textu Biblie a pokúsili sa interpretovať niektoré náročnejšie časti biblických textov v kontexte súčasného myslenia.

Hlavným cieľom môjho referátu je poskytnúť prostredníctvom tradície Cirkvi interpretáciu jedného vážneho sociálneho problému, ktorý apoštol Pavol predostrel vo svojich listoch, najmä v Liste Efezanom (Ef 5, 21–33) – a to podriadenosť ženy mužovi.

Referát rozdeľujem do troch častí:

1. Pavlov pohľad na podriadenosť ženy mužovi v historických okolnostiach 1. storočia kresťanstva.
2. Pohľad tradície Cirkvi na vzťah muža a ženy od poapoštolskej doby až po pápežov 21. storočia.
3. Záverečné zhrnutie v kontexte súčasných pohľadov na postavenie ženy v modernej spoločnosti.

1. Pavlov pohľad na podriadenosť ženy mužovi v historických okolnostiach

1.1. Storočia kresťanstva podľa Ef 5, 21–33

Pavol sa v Liste Efezanom primárne venuje teológii Kristovej Cirkvi. Rozvíja úvahy o vzťahu Krista a Cirkvi, a tým zároveň dáva hlbokú motiváciu manželským povinnostiam v rámci teológie kresťanského manželstva.

Text Ef 5, 21–33 vytvára vo vnútri tejto časti literárny celok, ktorým sa otvára tzv. *rodinný kódex* alebo *tabuľa domácich povinností*². Tento literárny žáner používali najmä grécki autori, ktorí sa obracali na rôzne kategórie ľudí vo vzťahu k ich spoločenskému postaveniu a vymenúvali zoznamy ich povinností.

² Porov. J. Heriban, *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992, s. 897–898.

Židovsko-helenistickí autori ako Filon z Alexandrie a Jozef Flavius vymenúvajú zoznamy povinností napr. v rodine a v domácnosti pomocou biblického modelu Božích prikázaní. Filon vyratúva v príkaze ctíť si rodičov povinnosti, ktoré majú mladí voči starým, sluhovia voči Pánom a naopak. Rozlišuje tak, podobne ako Pavol, tri kategórie subjektov povinností: muž – žena, otcovia – deti, páni – sluhovia³.

Kresťanská tradícia prevzala manuály povinností grécko-helénskeho prostredia vďaka židovskej diaspore, ale s vlastnou motiváciou inšpirovanou zo skúsenosti viery. A toto je zjavné najmä v Liste Efezanom, kde Pavol do vnútra rodinného kódexu vkladá katechézu, zameranú na vzťah medzi Kristom a Cirkvou (Ef 5, 26–32). Tento vzťah otvára Pavlovo chápanie kristológie a ekleziológie. Autor sa odvoláva na Krista ako na “hlavu Cirkvi”, “Spasiteľa svojho tela”.

Rané kresťanstvo teda akoby “uzákonilo” súveký manželský a rodinný kódex ako program pre pokojný a perspektívny chod kresťanskej rodiny – pravda, s vlastnou teologickou a morálnou náplňou.

*

Tento úvod sme si dovoľili urobiť preto, aby sme poukázali na to, že apoštol Pavol bol mužom, ktorý nežil odtrhnutý od kontextu svojej doby. Naopak, dokázal so živým záujmom sledovať široké súvislosti vtedajšieho života a využívať ich pre evanjelizáciu; stačí spomenúť aspoň jeho reč v aténskom areopágu (porov. Sk 17, 16–34). V tomto zmysle dokázal prakticky uvažovať aj o kresťanskom manželstve a rodinnom živote a zaoberal sa témami, ktoré boli v jeho dobe pálčivé.

V období začínajúceho kresťanstva sa napr. veľa diskutovalo o téme slobody a rovnosti, ako aj o tom, že muž má milovať svoju ženu. V helenisticko-rímskej diskusii o poriadku ľudského spolužitia nachádzame texty, ktoré korigujú vzťahy medzi extrémnymi stanoviskami, t.j. medzi absolútnou rovnosťou a medzi tradičným poňatím panovania v záujme domácej svornosti⁴.

³ Porov. R. Fabris, *Il matrimonio cristiano*, [v:] A. Sacchi, *Lettere Paoline e altre Lettere*, vol. VI., Leumann-Torino 1996, s. 526.

⁴ Porov. R. Hoppe, *List Efezanům. List Kolosanům*, Kostelní Vydří 2000, s. 66.

Preto chceme správne pochopiť myslenie sv. Pavla načrtnuté v jeho listoch, najmä však v Ef 5, 21–33. Chceme objasniť delikátny problém podriadenosti ženy mužovi v manželstve. Pokúsime sa vysvetliť myslenie sv. Pavla načrtnuté v Liste Efezanom⁵.

Verš 21–22

Treba si vyjasniť, že Pavol najprv oslovuje miestnu cirkev ako celok: „podriadujte sa jedni druhým” (porov. tiež Rim 13, 1–5; Tit 3, 1; 1 Pt 2, 13). Toto podriaďovanie sa má diať v poddanosti každého kresťana Kristovi ako hlave. Čo znamená grécke sloveso „podriaďovať sa“? Toto sloveso je súčasťou helénskej tradície rodinných kódexov, kde sa hovorí: „Patrí sa, aby manželka bola podriadená mužovi”⁶. V takomto prostredí toto sloveso označuje podriadenosť toho, kto sa správa vhodným spôsobom, zodpovedajúco svojej úlohe a postaveniu.⁷ „Sloveso *podriaďovať sa* nachádzame u Pavla 23-krát. Vždycky vyjadruje podriadenosť tým, ktorí si ju zaslужujú, a to buď kvôli svojim vnútorným kvalitám, alebo častejšie kvôli postaveniu, ktoré zastávajú”⁸.

⁵ Znenie textu Ef 5, 21–33: „²¹ a podriadujte sa jedni druhým v bázni pred Kristom. ²² Ženy svojim mužom ako Pánovi, ²³ lebo muž je hlavou ženy, ako je aj Kristus hlavou Cirkvi, on, Spasiteľ tela. ²⁴ Ale ako je Cirkev podriadená Kristovi, tak aj ženy mužom vo všetkom. ²⁵ Muži, milujte manželky, ako aj Kristus miluje Cirkev a seba samého vydal za ňu, ²⁶ aby ju posvätil očistným kúpeľom vody a slovom, ²⁷ aby si sám pripravil Cirkev slávnou, na ktorej niet škvrny ani vrásky ani ničoho podobného, ale aby bola svätá a nepoškvrnená. ²⁸ Tak sú aj muži povinní milovať, svoje manželky ako vlastné telá. Kto miluje svoju manželku, miluje seba samého. ²⁹ Veď nik nikdy nemal v nenávisti svoje telo, ale živí si ho a opatruje, ako aj Kristus Cirkev, ³⁰ lebo sme údmi jeho tela. ³¹ Preto muž zanechá otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele. ³² Toto tajomstvo je veľké; ja hovorím o Kristovi a Cirkvi. ³³ Ale aj vy, každý jeden nech miluje svoju manželku ako seba samého. A manželka nech si ctí muža“.

⁶ Porov. R. Fabris, *Il matrimonio cristiano*, s. 529.

⁷ Porov. tamtiež, s. 528–534.

⁸ A. S. Vood, *Ephesians*, Grand Rapids, Michigan 1976, s. 75 (The Expositor's Bible Commentary, 11).

V kresťanskom kontexte a v kristologických súvislostiach – termín „byť podriadený“ zodpovedá postoju vzájomnej služby, ktorý Pavol vyžaduje od kresťanov ako vyjadrenie lásky (porov. Gal 5, 13–14). Vzájomná podriadenosť, ktorú si majú kresťania v spoločenstve poskytnúť, sa zakladá na viere v Ježiša Krista, jediného Pána, a uskutočňuje sa vo vzájomnej službe, inšpirovanej láskou⁹.

Pavol vidí aj manželstvo vo vzťahu Cirkvi ku Kristovi. Teologicky tu teda ide v skutočnosti o Cirkev. Táto analógia poukazuje na veľkú vznesenosť manželstva a vzájomného vzťahu medzi mužom a ženou.

Verš 23

Predchádzajúci verš smeruje k tomuto: „lebo muž je hlavou ženy, ako je aj Kristus hlavou Cirkvi, on, Spasiteľ tela“ (porov. 1 Kor 11, 3 – bez ohľadu na Cirkev). Je tu niekoľko pozoruhodných aspektov: „Hlava“ tu nie je len označením *vládnutia*, ale podľa 4,15n je aj zárukou *funkčnosti* celého organizmu, pričom tento obraz má teologický význam, konštatuje vo svojom komentári Rudolf Hoppe¹⁰. Formulácia tohto verša prezrádza, že ide o tradičné konštatovanie, ako sa v tom čase chápal i prijímal vo vtedajšej spoločnosti aj v kresťanskej domácnosti vzájomný vzťah medzi mužom a ženou. Autor sa nezastaví pri porovnaní vzťahu muža a ženy, Krista a Cirkvi, ale ide ďalej. Prechádza ku Kristovmu vykupiteľskému dielu voči Cirkvi.

Verš 24

„Ale ako je Cirkev podriadená Kristovi, tak aj ženy mužom vo všetkom“. Verš 24 potvrdzuje verš 22, ktorý je prebratý z Kol 3, 18 a kristologicky zdôvodnený je aj rozšírený o výraz: „vo všetkom“. Podriadenosť Cirkvi k zachraňujúcemu Kristovi takto určuje aj pomer ženy voči mužovi. Isté je, že pre dnešnú dobu je toto vyhlásenie trochu poburujúce. „Predovšetkým treba mať na pamäti, že ide o dobový text. Pavol nežije v dvadsiatom (teraz už v dvadsiatom prvom – pozn. prekl.) storočí, v ktorom sú zaručené (aspoň teoreticky) civilné práva a právnická rovnosť

⁹ Porov. R. Fabris, *Il matrimonio cristiano*, s. 529.

¹⁰ R. Hoppe, *List Efezanům. List Kolosanům*, s. 67.

medzi mužom a ženou. Pavol žije v kultúre, ktorá nepozná toto právo na právnej úrovni a vo vzťahu k tomuto právu zavádza nemysliteľnú novosť, ktorá nepriamo, ako je to aj v prípade Listu Filemonovi vzhľadom na otrokov, zavádza rovnosť práv a povinností medzi mužom a ženou v manželstve (aj keď nie na právnej úrovni)¹¹.

Treba si však všimnúť, že Pavol hovorí o takejto podriadenosti len v kontexte kresťanského manželstva. Manželky majú byť podriadené len „svojim“ manželom (porov. Kol 3, 18). Nie je tu zahrnuté tvrdenie, že by bola žena menejcenná, alebo že by všetky ženy mali byť podriadené všetkým mužom. Tým, že žena poslúcha svojho muža, poslúcha samého Krista, ktorý posvätil manželský zväzok. Táto podriadenosť je teda výrazom slobodnej vôle, nie je nanútená. Je predpokladom uzavretia manželstva. Kresťanská žena, ktorá sa v rámci tohto zväzku zaväzuje k poslušnosti, tak robí preto, že jej slub je daný *Pánovi*¹².

Verš 25

Týmto veršom autor prechádza k napomínaniu mužov. Podriadenosti ženy má zodpovedať láska mužov. Motivácia, ktorú používa autor v liste, keď ide o mužove povinnosti voči žene, gréčtina vyjadruje slovesom „milovať“ (agapao). Je to slovo, ktoré označuje najvyšší stupeň kresťanskej lásky¹³. Aj toto sloveso sa objavuje v rodinných kódexoch grécko-helénskeho prostredia, hoci menej, ako sloveso „mať rád“ (fileo)¹⁴.

V tomto verši sa tiež vzťah muža k žene chápe pomocou obrazu Kristus-Cirkev. Pavol taktó prináša do teológie manželstva a rodiny nový prvok: analogické prepojenie muž-žena a Kristus-Cirkev. Keď hovorí o mužovi, aby miloval ženu, nehovorí nič nové, lebo v grécko-rímskej antickej literatúre sa nachádza veľa etických napomenutí o povinnosti muža, aby miloval svoju ženu¹⁵. Ale niečím novým je Pavlovo poukázanie na mystický rozmer tejto lásky.

¹¹ G. Ravasi, *Lettere agli Efesini e ai Colossesi*, Bologna 1994, s. 79.

¹² Porov. A. S. Vood, *Ephesians*, s. 75.

¹³ Porov. tamtiež, s. 76.

¹⁴ Porov. R. Fabris, *Il matrimonio cristiano*, s. 530.

¹⁵ Porov. R. Hoppe, *List Efazanùm. List Kolosanùm*, s. 68.

Niektorí kresťania si mysleli, že Pavol mal k manželstvu negatívny vzťah (porov. 1 Kor 7, 32–38). No z verša 25 vyplýva, že Pavol mal k manželstvu veľmi pozitívny vzťah. Veď ho pôsobivým obrazom prirovnáva k vzťahu medzi Kristom a jeho Cirkvou. Tieto verše odrážajú Pavlovo jasné teologické chápanie manželstva, ktoré je pre neho svätá jednota, živý symbol a drahocenný vzťah, ktorý potrebuje obetavú starostlivosť.¹⁶

Keď Pavol radí, ako majú muži milovať svoje manželky (5, 25–30), používa pritom dvakrát toľko slov, ako keď manželkám hovorí, že sa majú podriaďovať svojim manželom. Preto žena nemusí mať strach podriaďiť sa mužovi, ktorý ju takto miluje.

*

Pavlova náuka o manželstve v Liste Efezanom (porov. 5, 21–33) je dôkladnejšie a pozitívnejšie vypracovaná, ako napr. v Prvom liste Korintanom, v kapitole 7. Vzťah Krista a Cirkvi je pre Pavla veľkým tajomstvom. Ale i vzťah muža a ženy v manželstve vidí ako „mysterium” (porov. 5, 32). Podľa neho manželstvo v tomto svete aktualizuje „mysterium salutis” („tajomstvo spásy“).

Pavol vidí ľudské manželstvo v súvislosti Krista a Cirkvi, čo znamená, že vzťah muža a ženy v manželstve je súčasťou tohto mystéria. A tak manželstvo poukazuje na zmluvu Boha a vyvoleného národa, zmluvu Ježiša Krista a jeho Cirkvi a na akúkoľvek činnosť Božiu, ktorú v dejinách spásy urobil, robí a bude robiť v prospech človeka. Keď teda manželstvo muža a ženy má účasť na eschatologickej zmluve, potom je, teologicky povedané, aj obrazom „zmluvy novej a večnej”, t.j. veľkonočnej.

Toto je stručné zhrnutie Pavlovej teologickej argumentácie v texte Ef 5, 21–33, ktorá poukazuje na mystickú vznešenosť manželstva.

*

Na doplnenie ešte môžeme spomenúť aj pastorálnu konštitúciu *Gaudium et spes*, ktorá túto Pavlovu argumentáciu vysvetľuje takto: „Lebo ako sa kedysi Boh ponáhľal v ústrety svojmu ľudu zmluvou lásky a vernosti, tak teraz Spasiteľ ľudí a Ženích Cirkvi ide naproti kresťanským

¹⁶ *Průvodce životem, Pavlův list do Efezu*, Praha 1995, s. 37.

manželom sviatosťou manželského stavu. A zostáva naďalej s nimi, aby manželia jeden druhého vo vzájomnej oddanosti navždy verne milovali, ako si on zamiloval Cirkev a seba samého obetoval za ňu. Pravá manželská láska sa pripája na lásku Božiu a vedie i obohacuje ju vykupiteľská moc Kristova a spasiteľná moc Cirkvi, aby sa manželia účinne priviedli k Bohu” (GS, bod48).

Pavlova náuka o manželstve vychádza teda zo snúbeneckej lásky Krista a Cirkvi (Ef 5, 33). Pre Pavla je to aj model pre manželstvo. Manželský vzťah sa buduje výlučne na láske muža a ženy. Muži dostávajú úlohu milovať svoje manželky “ako Kristus svoju Cirkev” (5, 25). Žena sa stáva telom manžela, ako Cirkev je telom Kristovým. “Muž je totiž hlavou ženy, podobne, ako je Kristus hlavou Cirkvi, sám Spasiteľ svojho tajomného tela” (5, 23). Podľa Pavla symbolický význam manželstva aktualizuje dielo spásy. Kresťanské manželstvo je obrazom a miestom jednoty Krista a Cirkvi. Uvedené texty v Novom zákone vysvetľujú starozákonné chápanie manželstva vo svetle Kristovej vykupiteľskej lásky k človeku. Manželstvo teologicky vnímané nás vedie k eschatologickej hostine (porov. Zjv 19, 6–9; 21, 2–9). Text Ef 5, 21–33 sa považuje za centrálny v katalogizácii manželských i rodinných pravidiel, pretože je v ňom výnimočným spôsobom vyjadrená snúbenecká láska Krista a Cirkvi¹⁷.

1.2. Krátke posolstvo pre manželov z Listu Efezanom

Poznajúc mentalitu súčasného sveta, môžeme konštatovať, že nielen neveriaci, ale ani kresťanskí manželia na rozhraní 20. a 21. storočia neprijímajú slová apoštola Pavla z Listu Efezanom. V dobe, v ktorej sa pokladá za nutný predpoklad správneho vzťahu medzi mužom a ženou len vzájomné partnerstvo, ťažko sa prijíma toto inšpirované Božie slovo – o podriadenosti ženy – alebo (ak vernejšie reprodukuje toto Božie slovo) – o vzájomnej podriadenosti muža a ženy. Mnohí exegéti odporúčajú chápať tento text z hľadiska časového horizontu 1. storočia po Kristovi, a tým sa tieto miesta v Liste Efezanom zrelativizujú.

¹⁷ Porov. J. R. V. Stott, *Výklad epístoly Efežanům*, Praha 1992, s. 201–203.

No predsa sa odvažujeme tvrdiť, že jediné správne chápanie týchto veršov je s vierou ich prijať ako inšpirované Božie slovo a pochopiť ho pomocou predchádzajúceho i následného vysvetlenia.

Konštatovali sme teda, že *vzájomná podriadenosť tých, čo veria v Krista*, sa priamo odráža v manželskom vzťahu (v. 22). Pre manželky „podriadenosť” manželovi je teda konkrétne a existenciálne vyjadrenie spôsobu, ktorým ony realizujú záväzok prevzatý v krste – „kráčať v láske” (agapao – porov. Ef 5, 2). Manželská podriadenosť kresťanských žien má základ vo vzťahu s Pánom (Kyrios) a je zdôvodnená: „lebo muž je hlavou ženy, ako je aj Kristus hlavou Cirkvi, on, Spasiteľ tela” (verš 23). V týchto veršoch, tak ako v 1 Kor 11, 3 nájdeme spojené argumenty kultúrálnej antropológie s argumentami kristológie a ekleziológie.¹⁸

Tvrdenie, podľa ktorého je muž hlavou ženy, pochádza z antického prostredia tak grécko-helenistického, ako aj židovského; zatiaľ čo vyhlásenie, že Kristus je „hlavou Cirkvi”, je charakteristika kristologického a ekleziologického videnia listu Kolosanom a Efezanom (Kol 1, 18; 2, 19; Ef 1, 22; 4, 15; porov. aj 1 Kor 11, 3). Ale tu sa upresňuje: Kristus je „hlavou” Cirkvi – tela, nakoľko je jej „Spasiteľom.”¹⁹ Spôsob, akým Kristus vykúpil Cirkev, je ilustrovaný hneď ďalej vo výzve mužom, aby milovali svoje ženy ako Kristus – až po sebaobetovanie (verš 25).

Na základe kristológie a soteriológie listu nadobúda teda podriadenosť žien mužom a aj láska mužov voči ženám *novú platnosť* – ide o *vzájomnú podriadenosť*.

Ak chceme uzavrieť Pavlovu ideu vyjadrenú v Ef 5, 22–24, môžeme konštatovať, že apoštol sa tu obracia najprv na tú stránku, ktorej v manželstve, podľa prirodzenosti prináleží poslúchať – teda na ženu. Ženy majú vidieť vo svojom mužovi ako v hlave rodiny analógiu s Kristom, hlavou a Spasiteľom Cirkvi (tela) a napodobňovať svojou poslušnosťou voči mužovi poslušnosť Cirkvi voči Kristovi; a majú poslúchať svojho manžela vo všetkom, čo sa neprotiví Božiemu zákonu. Je to zaiste pre ženu ťažká požiadavka.

¹⁸ Porov. J. Dolista, *Naděje vložená do manželství*, Olomouc 1994, s. 40–42.

¹⁹ Porov. tamtiež.

Ale či nie je rovnako ťažká úloha muža, ktorý má robiť kvôli nej to, čo urobil kvôli svojej Cirkvi Kristus, ktorý i samého seba vydal za ňu, aby ju silou tejto svojej obety posvätil, očistil v krstnom kúpeli, v zdroji jej duchovnej krásy?²⁰ A teda aj mužova láska sa podriaďuje v službe svojej manželke. *Podriadenosť manželov je vzájomná.*

V tomto vidíme geniálnosť vysvetlenia vzájomných vzťahov medzi manželmi, ktoré nie sú rovnostárske, ale komplementárne. A preto neodporujú faktickej rovnoprávnosti a rovnakej dôstojnosti muža a ženy. Naopak, aj mužovi, aj žene pripisujú vlastnú špecifickú a nenahraditeľnú úlohu, ktorú im daroval Boh.

2. Pohľad tradície Cirkvi na vzťah muža a ženy od poapoštolskej doby až po pápežov 21. storočia

2.1. Žena v izraelskej kultúre²¹

Biblické posolstvo o žene bolo u Izraelitov chápané v kontrastoch. Na jednej strane je žena postavená na úroveň muža v zmysle biblického rozprávania o stvorení: „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril“ (Gn 1, 27). Aj mnohé ďalšie biblické texty hovoria o dôležitosti ženy v judaizme (napr. Miriam, Rebeka, Ester, Judita, Debora, Anna, Sára, Rút...).

Avšak na strane druhej – z biblických textov sa odvodzovala nadvláda muža nad ženou (stvorenie Evy z Adamovho rebra, Eva sa nechala prvá zviesť diablovej, muž bude vládnuť nad ženou...). V právnickej rovine žena nemá v izraelskej komunite takmer žiadnu dôležitosť. Podľa zákonodarstva žena nebola rovnoprávna s mužom²². Ako manželka je úplne podriadená manželovi. V Starom zákone ju otec mohol dať za snúbenicu alebo

²⁰ Porov. J. R. V. Stott, *Výklad epištoly Efežanom*, s. 205–210.

²¹ Porov. M. Fulla, *Antropológia ženy*, Bratislava 2004, s. 22–26.

²² X. Léon-Dufour, *Slovník biblickej teológie*, Zagreb 1990, s. 1606.

dokonca konkubínu, komu chcel (porov. Gn 29). Podľa Tóry žena patrí mužovi, ktorý je jej absolútnym pánom a ktorého je povinná poslúchať; ba dokonca podľa Desatora sa žena javí ako vlastníctvo manžela, o ktoré ho nikto nesmie obrať („Nepožiadaš dom svojho blížneho, ani nepožiadaš manželku svojho blížneho, ani jeho sluhu, ani jeho slúžku, ani vola, ani osla, ani nič, čo je tvojho blížneho!“ Ex 20, 17).

Manželský a rodinný život v Izraeli bol teda postavený na čisto patriarchálnych základoch. Muž bol protagonistom rodinného aj spoločenského života. Mal dokonca právo na polygamiu.

V porovnaní s okolitými pohanskými národmi však žena v izraelskej spoločnosti predsa požívala oveľa väčšiu mieru úcty, ale aj ochrany, ktorá jej patrila ako príslušníčke slabšieho ženského pokolenia. Tóra pripisuje veľkú dôležitosť úlohe ženy v domácnosti, lebo rodí deti a vychováva ich. Kniha prísloví a Kniha Sirachovho syna oslavuje hebrejskú ženu, lebo zaručuje kontinuitu potomstva a poskytuje pomoc manželovi (Prís 18, 22; Sir 36, 20–28). Vyzdvihovanie materstva, plodnosti a materinskej lásky (2 Sam, 21, 8–10) je motivované vernosťou manželovi, otcovi detí; ak to však žena nespĺňa, patrí jej pohrdanie až zavrhnutie. Zákon dokonca požadoval smrť za cudzoložstvo.

Jednoznačne možno konštatovať, že starozákonná izraelská spoločnosť je výrazne maskulinistická. Toto silne vplývalo aj na náboženský život. Biblickú rovnosť medzi pohlaviami zatienila staroveká orientálna mentalita. Aj keď postavenie hebrejskej ženy by sa mohlo javiť výhodnejšie ako situácia žien okolitých pohanských národov, predsudky a kultúrne podmienenosti v izraelskom vedomí zabránili tomu, aby sa v judaizme začala vyvíjať teológia ženy podľa knihy Genezis a aby sa na ženu pozeralo personalisticky.

2.2. Žena v antickom Grécku a Ríme

Napriek vyspelej antickej gréckej kultúre postavenie ženy bolo v tejto spoločnosti menejcenné. Dominantné postavenie mali muži, ženu považovali podľa mytológie za pôvodkyňu zla. Jej úloha spočívala v starostlivosti o domácnosť a v rodení detí.

Rímska žena sa v porovnaní s izraelskou či gréckou ženou teší odlišnému postaveniu. Od najstarších čias si Rimania uvedomovali kúzlo

domáceho života, ktorý prežívali s vlastnou manželkou – milou spoločníčkou a spolupracovníčkou²³. Niektoré ženy boli dokonca rešpektované aj na verejnosti. Napriek tomu nemožno povedať, že vo všeobecnosti by mala rímska žena podstatne väčšiu úctu v porovnaní s gréckou. Z právneho hľadiska môžeme povedať, že prax monogamného manželstva v rímskej spoločnosti bola založená na prísnej patriarchálnosti. Aj rímska spoločnosť bola jasne maskulinistická. Hlava rodiny má moc nad životom a smrťou ženy. Nevera ženy bola trestaná smrťou. Všetky ženy patrili pod tútorstvo mužov kvôli tzv. duševnej slabosti a nestálosti ženského pohlavia. Pravý Riman sa ženil bez lásky a miloval bez jemnosti a rešpektu.

Prevládajúci antifeministický postoj výstižným spôsobom dokumentuje latinská literatúra. Rímski spisovatelia opisujú mnohé ženy ako bytosti bez spirituálnych impulzov, poznačené erotizmom a inštinktívnosťou. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že hoci v Ríme nastal určitý posun v postoji k žene v porovnaní s gréckym a hebrejským svetom, jej postavenie sa podstatne nemení ani v rímskom svete.

2.3. Žena v kresťanskom staroveku – v prvotnej Cirkvi²⁴

Ježiš Kristus prináša priam revolučný oslobodzujúci postoj k žene, ktorý predstavoval dramatický obrat v hebrejskom svete. Ježiš sa správal k ženám s úctou, ženy patrili do jeho sprievodu, sprevádzali ho na krížovej ceste, boli prvými zvestovateľkami jeho zmŕtvychvstania. V prvotnej Cirkvi viedol Ježišov postoj k ženám k prechodu od hierarchického spoločenstva moci k bratskému spoločenstvu recipročnej služby na základe sviatosti krstu – a ten prijímali rovnako muži aj ženy. Preto sa uzavreté liturgické zhromaždenie otvorilo aj voči ženám. Ženy mohli vykonávať úlohy primárnej dôležitosti na základe živej viery a odvážneho svedectva (mučenice, prorokyne, misionárky, diakonky, charizmatičky). Z množstva novozákonných žien vieme o krásnych osobnostiach, ako boli Féba, Priska, Evódia, Synticha, Mária, Júlia, Trifena, Trifoza, Persida, Lýdia (porov. List Rimanom...) Boli to ženy – sestry pochádzajúce z komunit

²³ Porov. U. E. Paoli, *Vita romana*, Milano 1982, s. 85–92.

²⁴ Porov. M. Fulla, *Antropológia ženy*, s. 38–40.

založených apoštolom Pavlom. O úprimnej apoštolskej spolupráci mužov a žien svedčia aj Skutky apoštolov (Pavol a Akvilas s Priskou; Lýdia; Nymfa; Klaudia...). A tak na základe novozákonných svedectiev môžeme tvrdiť, že v prvotnej Cirkvi sa začal realizovať rovnocenný vzťah muž–žena²⁵.

Avšak napriek novému chápaniu dôstojnosti ženy prvotná Cirkev sa nedokázala celkom odpútať od patriarchálnej kultúry. Tento problém je evidentný u samotného apoštola Pavla, ktorý na jednej strane prehlasuje prekonanie každej diskriminácie, vrátane pohlavia: „Už niet Žida, ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježišovi“ (Gal 3, 28); dokonca sám spolupracuje so ženami. Na druhej strane odsúva ženy do pozície mlčiacich (1 Kor 14, 34–35) a poukazuje na to, že nie muž bol stvorený kvôli žene, ale žena kvôli mužovi (1 Kor 11, 10).

Prenikanie kresťanstva do grécko-rímskeho sveta bolo poznačené pohanskou kultúrou, v ktorej prevažovala pesimistická idea ženy. Tá redukovala ženy poväčšine na ich sexuálnu funkciu, a preto sa ženy stávali predmetom opovrhovania novopytagorovských a stoických filozofov.

Je dôležité uvedomiť si, že v takomto kultúrnom kontexte pôsobili cirkevní otcovia. Nemali to ľahké, hoci si uvedomovali novosť kresťanskej koncepcie ženy vyjadrenej Ježišom Kristom a evanjelistami. A zastávali – ako celá kresťanská tradícia – náuku, podľa ktorej žena ako človek Bohom stvorený a Kristom vykúpený je rovná mužovi a povolaná k tej istej dokonalosti.

Profesor Mattioli pri komentovaní dokumentu *Mulieris dignitatem* hovorí, že sa postupne vytvorila séria tradičných sloganov, ktoré vplývali na život ženy: má menšiu dôstojnosť, nie je schopná učiť, vykonávať moc, je podriadená mužovi vo všeobecnosti aj v manželstve²⁶.

Napriek tejto nedôvere voči žene, ktoré nájdeme aj vo vyjadreniach niektorých cirkevných otcov, predsa sa viacerí pokúšali presadiť v pohanskej kultúre kresťanské poslanstvo dôstojnosti ženy.

²⁵ A. Weiser, *Die Frau im Umkreis Jesu und in den urchristlichen Gemeinden*, [v:] H. Pissarek-Hudelist (Hrsg.), *Die Frau in der Sicht der Anthropologie und Theologie*, Düsseldorf 1989, Düsseldorf 1989, s. 127–137.

²⁶ U. Mattioli, *La tradizione nella „Mulieris dignitatem“*, Genova 1991, s. 15–19.

Klement Alexandrijský tvrdí, že Logos je pedagógom aj mužom, aj žien, a preto sú obidve pohlavia povolané k rovnakým cnostiam.²⁷

Sv. Bazil vkladá do úst žene – mučenickej slová: „Sme z rovnakého cesta ako muži. Boli sme stvorené na Boží obraz a podobu tak ako oni... Nemáme rovnakú prirodzenosť ako muž?“²⁸

Sv. Ján Zlatoústý hovorí o postavení muža a ženy v manželstve a rodine: „Žena má v mnohom prevyšovať ostatné údy tele, nielen pre jej pozíciu, ale pre schopnosť predvídať a riadiť ostatné údy, ako to robí kormidelník na lodi, lebo počúva svojho kapitána ako žena svojho manžela v rodine. Muž teda podobne ako hlava nevyniká natoľko pre úctu, ktorá sa mu dostáva, ako skôr pre jeho konanie a starostlivé spravovanie rodiny. Iba v takomto zmysle riadime ženy – prevyšujeme ich nie tým, že si od nich nárokuje väčšiu úctu, ale tým, že im preukazujeme dobro.“ (Homília k 2 Sol 5, 5)

Sv. Hieronym hovorí: „Pokiaľ ide o svätosť a bezúhonnosť manželstva, pridržaj sa pravidla, ktoré nám zanechal svätý apoštol: [...] nech sa celá rodina z tvojho príkladu naučí, ako si ho treba ctíť. Poslušnosťou ukáž, že on je hlavou rodiny a svojou skromnosťou vyzdvihni jeho dôležitosť. Ty sama budeš tým váženejšia, čím viac si ho budeš uctievať, pretože hlavou ženy je muž (Ef 5, 23)“²⁹.

Sv. Ambróz reaguje na mentalitu vtedajšej spoločnosti a mužom odkazuje: „Nie si pánom, ale manželom; nedostal si otrokyňu, ale manželku. [...] Odplácaj sa jej pozornosťou a buď jej vďačný za lásku“³⁰.

Velikánmi kresťanskej filozofie a teológie sú sv. Augustín a sv. Tomáš. Aj keď Augustín je starovekým autorom a od Tomáša ho historicky delí 8 storočí, ich vplyv na západné filozoficko-teologické myslenie je ďalekosiahly a má spoločné črty. Vo svojej antropológii analyzovali aj vzťah muža a ženy.

²⁷ Klement Alexandrijský, *Paedagogus* I., 4., s. 120–131 (Corpus Christianorum Series Latina, 70).

²⁸ Bazil Velký, *Homilia in martyrium Julittam* 2, [v:] *Patrologia Graeca*, vol. 31, s. 241.

²⁹ Hieronym, *Listy* IV, 148, 25–27 (Celanzii).

³⁰ Ambróz, *Hexameron* V, 7, 19 (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 32, I, 154).

Viaceré kritické štúdie potvrdzujú, že ich antropológia je poznačená androcentrizmom vtedajšej spoločnosti a je vypracovaná jednostranne z pohľadu muža. Augustín aj Tomáš vychádzali z princípu podriadenosti ženy mužovi, ktorý je podľa nich v súlade s *poriadkom stvorenia* a v súvisi s *dôsledkami dedičného hriechu*. Avšak Kristom uskutočnené dielo vykúpenia obnovilo pôvodný poriadok stvorenia, keď bol človek stvorený na Boží obraz. Preto sa v dôsledku vykúpenia, teda v *poriadku spásy*, muž a žena dostávajú na rovnakú úroveň.

Učenie sv. Augustína aj sv. Tomáša hlboko a dlhodobo ovplyvňovalo názory na postavenie muža a ženy v Cirkvi a spoločnosti v tom zmysle, že muži majú dominantné postavenie a ženy sú ich podriadenými pomocníkmi. Avšak ich idea, že človek – muž a žena – sú priamo Bohom stvorení a zameraní na návrat k Bohu, otvorila perspektívu pre ďalšie reflexie o reciprocite muža a ženy, ako aj o dôstojnosti a nezastupiteľnej hodnote ženy³¹.

2.4. Vzťah muža a ženy v učení pápežov 20. a 21. storočia

Na vzťahujúci sa feminizmus a úpadok manželského a rodinného života reagoval Pius XII. okrem iného aj viacerými príhovormi mladomanželom v roku 1942³². V kontexte ťažkého vojnového obdobia nazval ich spolužitie „bojom dvoch odvážnych a navzájom zjednotených duší, ktoré idú v ústrety skúškam a náporom...“

Pápež vyzdvihuje *poslanie ženy* v tomto zápase o šťastnú kresťanskú rodinu: „žena viac ako muž môže prispievať k rodinnému šťastiu. Úlohou muža predovšetkým je zabezpečiť existenčné prostriedky pre rodinu... Žene zas patrí tisíc drobných starostí a pozorností každodenného života, ktoré vytvárajú rodinnú atmosféru... Činnosť manželky má byť činnosťou udatnej ženy, ktorú velebí Písmo (Prís 31, 11–12)... Muž ju v tejto úlohe nikdy nebude môcť zastúpiť. Toto poslanie jej bolo dané od prírody a zjednotením sa s mužom...“ (Audienčný príhovor 25. februára 1942).

³¹ Porov. M. Fulla, *Antropológia ženy*, s. 49–52.

³² Nasledujúce citované texty pochádzajú zo samizdatovej publikácie z archívu autora: Pius XII., *Príhovory mladomanželom*.

V ďalšom príhovore Pius XII. vyzdvihuje *spoluprácu* manželov s Bohom, ale aj medzi sebou navzájom pri plodení detí a ich výchove, ako aj pri celkovom chode rodiny. V ďalšom sa venuje *vzájomnému vychádzaniu si manželov v ústrety*, poukazuje na dôležitosť drobných *prejavov pozornosti*. . . Pius XII. prejavil nielen teologickú hĺbku pri charakterizovaní kresťanského manželstva, ale aj znalosť psychológie a praktických stránok rodinného života.

V audienčnom príhovore z 15. apríla 1942 sa zameriava na rozdielnosti medzi mužom a ženou a na *podriadenosť ženy mužovi*, o ktorej píše Pavol v 1 Kor 11, 3. Pozitívnym spôsobom vyjadruje obdiv nad odlišnosťami a komplementárnosťou muža a ženy. Povzbudzuje ich, aby využívali svoje dary pre vzájomné dobro. Postavenie muža ako hlavy nemá ženu ponížovať, ale má muža viesť k tomu, aby svoju silu a zdatnosť vložil do služby manželke a rodine.

Pius XII. v reakcii na otázku podriadenosti ženy mužovi v zmysle Pavlových listov zaznamenáva ďalší posun učenia Cirkvi smerom k spravodlivému vyváženému postoju, ktorý oceňuje dôstojnosť, hodnotu a rovnocenný prínos ženy aj muža do vzájomného vzťahu.

*

Pápež sv. Ján Pavol II. predstavuje vrchol reprezentatívneho učenia Cirkvi o manželstve a rodine na prelome 20. a 21. storočia. V otázke podriadenosti ženy mužovi vyzdvihuje teologický význam manželského spojenia ako symbolu a obrazu vzťahu medzi Kristom a Cirkvou. Jeho prevratná teológia tela poukazuje na mystickú hodnotu manželského *communio personarum*. Preto aj vzťah medzi mužom a ženou Ján Pavol II. chápe a prezentuje predovšetkým ako duchovnú hodnotu, a nie ako problém disciplíny či mentorského prístupu.

„Mocou sviatostnej povahy svojho manželstva sú manželia navzájom spojení nerozlučiteľným putom. Tým, že k sebe patria, vyjadrujú prostredníctvom sviatostného znaku samo spojenie Krista s Cirkvou. [...] Manželská láska predstavuje takú úplnosť, v ktorej dostávajú miesto všetky zložky osobnosti – požiadavky tela i pudu, sily zmyslov a citov, túžby ducha a vôle. Táto láska smeruje k čo najhlbšej osobnej jednote, ktorej nejde len o telesné spojenie, ale vytvára jedno srdce a jednu dušu“ (*Familiaris consortio*, bod 13).

Podriadenosť ženy mužovi, o ktorej na viacerých miestach píše sv. Pavol, nechápe Ján Pavol II. ako dominanciu muža nad ženou, ale ako reciprocitu a komplementárnosť.

Podľa Jána Pavla II. muž aj žena boli stворení v spoločnom človečenstve, avšak s rozdielmi, ktoré determinujú ich mužskosť a ženskosť. A práve z tejto jednoty v rozdielnosti pramení reciprocita medzi mužom a ženou, ktorá vedie k medziosobnému spoločenstvu (*communio personarum*) (porov. *Mulieris dignitatem*, b. 7). V takomto koncepte mužskosti a ženskosti niet priestoru pre nadvládu jedného nad druhým.

3. Záverečné zhrnutie v kontexte súčasných pohľadov na postavenie ženy v modernej spoločnosti

Ak zhrnieme predchádzajúcu argumentáciu, prichádzame k záveru, že Pavlovo učenie o podriadenosti ženy mužovi spôsobovalo v tradícii Cirkvi nemalé problémy. Duch Svätý ju však v priebehu stáročí viedol a posúval chápanie vzťahu medzi mužom a ženou v manželstve:

- od neprijateľných pohanských a judaistických konceptov, ktoré diskriminovali ženu,
- cez postoje, ktoré žene priznávali rovnakú dôstojnosť ako mužovi vďaka vykupiteľskému dielu Božieho Syna (hoci postavenie ženy v Cirkvi a spoločnosti bolo nedostatočné),
- až po chápanie, ktoré geniálne vyjadril sv. Ján Pavol II. vo svojej teológii tela.

Vzťah medzi mužom a ženou je teda vzťahom vzájomnej podriadenosti v láske. Keď totiž manželia žijú sviatosťné manželstvo, ktoré je odrazom Božej lásky a symbolom vzťahu medzi Kristom a Cirkvou, vytvárajú spoločenstvo osôb (*communio personarum*). V ňom sa ich rozdielnosť muža a ženy vzájomne dopĺňa a vytvára harmóniu.

Takéto chápanie je schopné priniesť oslobodenie do hodnotového chaosu súčasnej spoločnosti, ktorá (aj pod výrazným vplyvom gender

ideológie) znejasnila identitu muža a ženy a ich vzájomné spolužitie deformuje protichodnými tendenciami: buď diskrimináciou a ponížovaním žien alebo feministickým vyzdvihovaním ženy.

Návrat k inšpirovaným biblickým textom³³, vysvetľovaným pomocou Magistéria, je spoľahlivým prostriedkom na získanie pravdivého poznania (a následne aj konania); a to aj v pálčivých otázkach manželského a rodinného života.

Trnava

STANISLAV VOJTKO

Abstrakt

Hlavným cieľom predloženej prednášky je poskytnúť prostredníctvom tradície Cirkvi interpretáciu vážneho sociálneho problému, ktorý apoštol Pavol predstrel vo svojich listoch, najmä v Liste Efezanom (Ef 5, 21–33) – a to podriadenosť ženy mužovi.

Prednáška má tri časti:

Pavlov pohľad na podriadenosť ženy mužovi v historických okolnostiach 1. storočia kresťanstva.

Pohľad tradície Cirkvi na vzťah muža a ženy od poapoštolskej doby až po pápežov 21. storočia.

Záverečné zhrnutie v kontexte súčasných pohľadov na postavenie ženy v modernej spoločnosti.

V nosnej prvej časti prednášky poukazujeme na Pavlovo chápanie vzťahu Krista a Cirkvi, ktorý on sám označuje ako veľké tajomstvo. Rovnako aj vzťah muža a ženy v manželstve vidí ako „mysterium“, ktoré vo svete sprítomňuje „mysterium salutis“ (tajomstvo spásy). Pavol hodnotí ľudské manželstvo v kontexte Krista a Cirkvi, čo znamená, že manželstvo je obrazom zmluvy Boha a vyvoleného národa, ako aj zmluvy Ježiša Krista a jeho Cirkvi.

³³ Praktický dovetok k predloženej prednáške o tom, ako riešiť problémy rodinného života: „Domáce cirkvi môžu byť riešením... Domáce cirkvi sa delia o Bibliu. Z Božieho slova čerpajú svetlo a silu do každodenného života [...] rodiny ako domáce cirkvi sú povolané odovzdať vieru vo svojom okolí [...] Rodiny sú prví a najlepší poslovia evanjelia rodiny. Sú cestou Cirkvi“. Walter Kasper, *Prejav pred kardinálskym konzistóriom 24.02.2014*.

Je teda obrazom „zmluvy novej a večnej“, t.j. veľkonočnej. Touto argumentáciou (Ef 5, 21–33) Pavol poukazuje na mystickú vznešenosť manželstva.

Na základe kristologickej a soteriologickej argumentácie Listu Efezanom nadobúda teda problematika podriadenosti ženy mužovi novú dimenziu – nejde tu o prvoplánovú podriadenosť ženy, ale o vzájomnú podriadenosť medzi mužom a ženou.

V tomto vidíme geniálnosť vysvetlenia vzájomných vzťahov medzi manželmi, ktoré nie sú ani diskriminačné, ani rovnostárske, ale komplementárne. Mužovi aj žene prisudzujú rovnoprávnosť a rovnakú dôstojnosť; zároveň však mužovi a žene pripisujú vlastné, špecifické, rozdielne a nenahraditeľné úlohy, ktoré im daroval Boh.

Pavlovo učenie o podriadenosti ženy mužovi spôsobovalo v tradícii Cirkvi nemalé problémy. Duch Svätý ju však v priebehu stáročí viedol a posúval chápanie vzťahu medzi mužom a ženou v manželstve:

- od neprijateľných pohanských a judaistických konceptov, ktoré diskriminovali ženu;
- cez postoje cirkevných otcov, ktoré žene priznávali rovnakú dôstojnosť ako mužovi vďaka vykupiteľskému dielu Božieho Syna; avšak hodnota ženy v Cirkvi a spoločnosti bola nedostatočne oceňovaná;

- až po geniálnu náuku sv. Jána Pavla II. v teológii tela: vzťah medzi mužom a ženou v manželstve je vzťahom vzájomnej podriadenosti v láske, ktorá je odrazom Božej lásky a symbolom vzťahu medzi Kristom a Cirkvou. Tento vzťah je vo svojej podstate „communio personarum“ (spoločenstvo osôb), v ktorom sa rozdielnosť ženy a muža vzájomne dopĺňa a vytvára harmóniu.

Prednáškou sme chceli poukázať na fakt, že návrat k inšpirovaným biblickým textom vysvetľovaným pomocou Magistéria je spoľahlivým prostriedkom na získanie pravdivého poznania aj v pálčivých otázkach manželského a rodinného života.

Kľúčové slová

Inšpirácia, tradícia, muž, žena, manželstvo, podriadenosť, List Efezanom, Pavol

Abstract

Interpretation of the Revealed Word by the Tradition of the Church – the Issue of Subordination of Woman to Man in the Saint Paul’s Letter to the Ephesians (Eph 5:21–33)

The main objective of the present lecture is to provide, by the means of the Church tradition, the interpretation of a serious social problem which the Apostle Paul introduced in his letters, especially in the Letter to the Ephesians (Eph 5:21–33) – the issue of the subordination of woman to man.

The article has three parts:

1. Paul’s view on the subordination of female to male in the historical circumstances of the first century of Christianity.
2. The view of the Church tradition on the relation between men and women from the post-apostolic era to the 21st century popes.
3. Concluding summary in the context of current views on the status of women in modern society.

In the first and principal part of the article we point to Paul’s understanding of the relationship of Christ and the Church which he himself describes as a great secret. Also the relationship of man and woman in marriage he considers a “mystery” that represents “mysterium salutis” (mystery of salvation) in the world. Paul judges human marriage in the context of Christ and the Church which means that it is an image of the covenant between God and the chosen people as well as the covenant between Jesus Christ and his Church. It is thus the image of “the new and eternal covenant”, i.e. the paschal one. With this reasoning (Eph 5:21–33) Paul refers to the mystical grandeur of marriage.

The issues of the subordination of woman to man based on the Christological and soteriological argument of the Letter to the Ephesians gains a new dimension – it is not about a superficial subordination of women, but about mutual subordination between husband and wife. Here we can see a brilliant illustration of mutual relations between spouses which are neither discriminatory nor egalitarian but complementary. They attribute to man and woman equality and equal dignity. At the same time, they attribute to them their own, specific, distinct and irreplaceable roles given to them by God.

Paul’s teaching about the subordination of woman to man had caused considerable problems in the tradition of the Church. The Holy Spirit, however, led her over the centuries and shifted understanding of the relationship between man and woman in marriage:

- from the unacceptable pagan and Judaic concepts that discriminate women,

- through the attitudes of the Church Fathers, which declared the same dignity of man and woman through the redemptive work of the Son of God; however, the value of women in the Church and society was not appreciated sufficiently;

- to the ingenious doctrine of St. Pope John Paul II. in his theology of the body: the relationship between man and woman in marriage is a relationship of mutual subordination in love, reflecting God's love and symbolizing the relation between Christ and the Church. This relationship is inherently "communio personarum" (communion of persons) in which the dissimilarity of women and men is mutually complemented and creates harmony.

In this article we wanted to highlight the fact that a return to the inspired biblical texts explained by the Magisterium is a reliable means of obtaining true knowledge even of the thorny issue of conjugal and family life.

Keywords

Inspiration, tradition, man, woman, marriage, subordination, Letter to the Ephesians, Paul

References

- Ambróu, *Hexameron* (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 32).
- Bazil Velký, *Homilia in martyrium Julittam*, [v:] *Patrologia Graeca*, vol. 31.
- Benedikt XVI., *Posolstvo Pápežskej biblickej komisii*, <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20120423030>.
- Dolista J., *Naděje vložená do manželství*, Olomouc 1994.
- Fabris R., *Il matrimonio cristiano*, [v:] A. Sacchi, *Lettere Paoline e altre Lettere*, vol. VI., Leumann-Torino 1996.
- Fulla M., *Antropológia ženy*, Bratislava 2004.
- Heriban J., *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992.
- Hieronym, *Listy* IV, 148, 25–27 (Celanzii).
- Hoppe R., *List Efezanům. List Kolosanům*, Kostelní Vydří 2000.
- Kasper W., *Prejav pred kardinálskym konzistóriom 24.02.2014*.
- Klement Alexandrijský, *Paedagogus* (Corpus Christianorum Series Latina, 70).
- Léon-Dufour X., *Slovník biblickej teológie*, Zagreb 1990.
- Mattioli U., *La tradizione nella „Mulieris dignitatem“*, Genova 1991.

Paoli U. E., *Vita romana*, Milano 1982.

Pápežská biblická komisia, *Inšpirácia a pravdivosť Svätého písma*, 2014.

Pius XII., *Príhovory mladomanželom*.

Průvodce životem, Pavlův list do Efezu, Praha 1995.

Ravasi G., *Lettere agli Efesini e ai Colossesi*, Bologna 1994.

Stott J. R. V., *Výklad epištoly Efežanům*, Praha 1992.

Vood A. S., *Ephesians*, Grand Rapids, Michigan 1976 (The Expositor's Bible Commentary, 11).

Weiser A., *Die Frau im Umkreis Jesu und in den urchristlichen Gemeinden*, [v:] H. Pisarek-Hudelist (Hrsg.), *Die Frau in der Sicht der Anthropologie und Theologie*, Düsseldorf 1989.